

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА
Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад
включно), перша - англійська»

Організація навчання англійської мови в класах з інклюзивною
освітою

Допущено до захисту «__» _____ 2020р.

Зав. каф. германської філології ____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І.К.

Виконала:
студ. групи ПР-63
Кострюкова Валерія
Олександрівна

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доц.
Баранова Світлана
Володимирівна

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	
1.1 Інклюзивна освіта як модель соціального устрою	6
1.2 Психолого-педагогічний супровід в інклюзивному загальноосвітньому просторі	8
1.3 Сучасні підходи до організації роботи	10
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПРОБЛЕМАМИ	
2.1 Навчально-виховний процес Марії Монтесорі	14
2.2 Реалізація інклюзивної моделі М.Монтесорі	16
2.3 Організація уроку англійської мови в початковій школі за педагогічною системою Марії Монтесорі	21
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	28
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ.....	31

ВСТУП

Дипломна робота присвячена аналізу організації навчання англійської мови в класах з інклюзивною освітою. Дослідження здійснювалися на основі освітницького впровадження Нової Української школи.

В сучасному світі все більше уваги приділяється освіті, а саме освітнім методикам, за допомогою яких будь-яка людина зможе оволодіти знаннями з тієї чи іншої галузі. Насамперед це стосується людей з обмеженими можливостями, які мають жагу до знань, але через фізичний стан не можуть собі цього дозволити. Освіта в країні це рухаючий апарат, який необхідно постійно удосконалювати, саме тому українська влада запровадила систему Нової Української школи, де на перший план вноситься людина з особливими потребами, людина, яка має змогу навчатися та отримувати вищу освіту, незалежно від свого фізичного стану, матеріального положення чи соціального устрою .

Актуальність теми зумовлена пошуками підходів та методик для викладання англійської мови на теренах Нової Української школи, а саме професійній підготовці викладачів до викладання у класах з інклюзивною освітою. Дослідження даного матеріалу важливе для вдалої організації навчального процесу у соціумі, який складається з людей, які мають різні фізичні вади, а також людей з типовим розвитком.

Об'єктом дослідження є інклюзивна освіта як модель соціального устрою.

Предметом дослідження виступає організація навчання англійської мови в класах з інклюзивною освітою.

Метою дослідження є пошук вдалих підходів та методик для викладання англійської мови в умовах інклюзивного навчання.

Завдання:

- розкрити поняття інклюзивної освіти;

- віднайти стратегії викладання англійської мови та стратегії щодо організації роботи;
- аналізувати інклюзивну компетентність вчителів іноземної мови;
- реалізувати на практиці навчально-виховний процес М.Монтесорі .

Дослідження проводилося за допомогою таких методів – теоретичного та емпіричного, а саме наукових статей з приводу психолого-педагогічної та соціокультурної поведінки, національної української бази щодо правового захисту дітей-інвалідів [8, с. 14]; праці дослідників попередніх років, які стали підґрунтям для розробки моделі професіонального викладача , як людини яка впливає на сприймання інформації студентами з обмеженими можливостями.

Щодо практичного значення даної роботи можна зазначити, що отримані висновки можуть знайти своє застосування у навчально-професійних процесах, а саме під час організації начального процесу як у дошкільних та середніх навчальних закладах, так і у вищих.

Вивченням даної теми займався ряд науковців Л.І. Акатова, О.В. Безпалько, Л.Т. Тюпля, І.Б. Іванова , які розглядають інклюзивну освіту як кропітку соціальну роботу [4, с. 29], в той час як М.П. Лукашевич, І.Т. Мигович вважають, що інклюзивна освіта це так званий реабілітаційний процес, який є стартом для подальшого життя у соціумі. Багато дослідників виносять на обговорення аспект вдосконалення навчального процесу в класах з інклюзивною освітою (В. Воронцова, Н. Чегодаєв та ін.), розробка нових підходів у методичній роботі викладачів (Н. Іванов, В. Дудників, Н. Гришина, А. Ситник та ін.). Щодо рівня професіоналізму викладача в цілому (Т. Браже, Н. Карнаух, В. Кричевський, А. Маркова, М. Лобанова, Є. Тонконог та ін.); щодо розвитку компетентності викладачів саме іноземних мов (Н. Вишневська, Ю. Запорожцева та ін.) – в даних працях зібрано спектр робіт, які виступають підґрунтям у вдосконаленні інклюзивної системи освіти.

Еволюція адекватного ставлення до людей з особливими фізичними можливостями виділяє 5 періодів [2, с. 10], це так званий злам у суспільній свідомості, що дав змогу згодом інтегрувати таких людей до соціуму. З 90-х років ХХ ст. інклюзивна освіта зайняла місце у соціумі, як освіта, яка базується на повазі та розумінні певних відмінностей у людському організмі, їх сприйнятті, а також незалежності кожної людини у соціумі, згідно з її поведінковими факторами.

Провідним чинником в інклюзивній освіті є те, що соціум повинен підлаштуватися до людини з особливими фізичними вадами, але щоб це не сприймалося як жалість, а як непереборне бажання допомогти та дізнатися про особливості та труднощі життя цієї людини. Тобто базисом даної освітньої системи виступають наступні чинники:

- незалежність двох соціальних груп під час навчального процесу;
- взаємодія між даними соціальними групами;
- прийняття кожного індивіда у спільне коло соціуму.

Відомий нідерландський учений К.Рейсвейк наголошував на тому, що інклюзивна освіта буде позитивно впливати на розвиток дитини як з типовим, так і з атиповим розвитком; допоможе розмити межі того, що людина з фізичними вадами – «не норма» для звичайних шкіл [5, с. 56]; створить систему розробки організації навчання, а перш за все підходів та методик викладання, а також освідомлення батьків як належним чином виховувати та доглядати своїх дітей.

Документ «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» контрастує два таких поняття «інклюзія» та «інтеграція». Недарма освіту назвали саме інклюзивною, тому що «інтеграція» має на меті інтегрувати людей з фізичними вадами саме до освітнього соціуму, в той час як «інклюзія» надає можливість таким дітям бути задіяними у всіх активних заходах. Тобто диференціація полягає у тому,

що «інклюзія» намагається змінити суспільство, щоб воно в свою чергу пристосувалося до особливостей кожного члена соціуму, а не навпаки.

РОЗДІЛ 1 ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

1.1 Інклюзивна освіта як модель соціального устрою

Головною метою сучасного процесу навчання є створення «освіти для всіх», що забезпечить інтегрування у суспільство всі рівні населення, перш за все, людей з обмеженими фізичними можливостями. Базисом такого апгрейду є цілісний підхід, який дає можливість кожному члену суспільства навчатися та задовольняти потреби якісної освіти. Такий підхід допомагає більш зосередитися не на медичних аспектах людей з інвалідністю, а саме їх адаптацією у соціумі, більш того, цей підхід впливає також на сприйняття суспільством людей з вадами здоров'я, головна мета яких здобути якісну освіту.

Нова українська школа запровадила такий соціальний устрій, як дозвіл навчання всіх без виключення дітей в загальноосвітньому закладі за місцем проживання, але у супроводі з відповідною психолого-педагогічною та корекційно-реабілітаційною підтримкою [17, с. 23-25]. Навчальний процес повинен відбуватися згідно з офіційним документом європейської спільноти, Комісією з прав людини, та має усунути всі можливі випадки дискримінації щодо дітей чи дорослих з обмеженими фізичними можливостями: «Оскільки у більшості випадків інвалідність сама по собі не є перешкодою, дискримінація – ось що перешкоджає дитині отримати освіту в загальній системі».

Загальна думка, яка сформувалася ще з давніх часів про людей з інвалідністю, як людей хворих, неповноцінних, які мають потребу у спеціальному піклуванні [11, с. 17], ставленні до себе і перш за все, перебування у спеціальних умовах, що відрізняються від умов «здорових

людей». Саме тому всі організації закликали до благо чинності та особливого ставлення до таких людей, які вимагали особливої опіки. І як наслідок, для людей з обмеженими фізичними можливостями були створенні спеціальні умови, так звані сегрегативні умови, в яких передбачалося перебування у медичних закладах, лікування, навчання, здобуття професії та більш того, подальше проживання у такому просторі, а саме у соціумі таких же людей з вадами здоров'я.

Згодом відбувся злам даного запровадження, і розпочався процес інтегрування у соціум людей з обмеженими фізичними можливостями. Отже, інклюзія це принцип суспільного устрою [9, с. 10-17], головною рисою якого є прилаштування до особи суспільством, а не самою людиною, які потрапляє в новий для неї соціум. Іншими словами, соціуму необхідно реалізувати такі умови, які б задовольнили потреби людини з фізичними вадами здоров'я, та прилаштовували її до суспільних, соціальних та економічних стосунків в середині соціуму.

Головними ознаками такого процесу є незалежність, прийняття участі у всіх суспільних заходах, створення тісного контакту у соціумі, а насамперед рівність без обмежень, рівність кожної особи.

Щодо родин дітей з особливими освітніми потребами, вони можуть радитися щодо розвитку їх дітей, що є типовим, а що є атиповим під час здобуття освіти та виховання.

Беручи до уваги викладачів, які насамперед потребують високої підготовки перед початком роботи у класах з інклюзивною освітою, не тільки ментальної, а насамперед підготовки, як професіонала, тому що їм необхідно знайти підхід правильної подачі інформації, які б не була занадто важкою для їх розуміння, але досягнення саме цього аспекту є найскладнішим, адже викладачу потрібно приділяти увагу всім учням під час уроку, тому це запитання виносить на обговорення у більшості організацій [7, с. 35]. Але в цілому, інклюзивна система є взаємовигідною, як для дітей з типовим розвитком, так і для дітей з особливими потребами.

Отже, сьогодні інклюзивна освіта стала модерним соціальним устроєм у здобутті освіти дітьми з фізичними вадами здоров'я. Концепцією даного устрою є всі діти – є цінними та важливими для суспільства. Така освітня платформа, дає користь не лише дітям з особливими освітніми потребами, а й дітям, членам родин в цілому. Адже діти обмінюються досвідом один з одним, а це в свою чергу сприяє розвитку когнітивізму, більш високого рівня конструктивізму, а перш за все бехейвіоризму (поведінці). Діти з типовим рівнем розвитку демонструють роль поведінки у суспільстві, що мотивує дітей з особливими освітніми потребами використовувати отримані знання та навички, застосовувати їх, а також знаходити спільну мову з однолітками, налагодження відносин між ними. В свою чергу, діти з типовим рівнем розвитку вчаться з розумінням ставитися до людей з особливими потребами, стають більш толерантними та готовими допомогти в будь-якій ситуації.

1.2 Психолого-педагогічний супровід в інклюзивному загальноосвітньому просторі

На сьогоднішній момент все більше приділяється уваги інклюзивній освіті, яка ставить високі вимоги до викладачів, тобто освітні заклади повинні створити для дітей з обмеженими фізичними здібностями необхідні для цього умови, а викладачі в свою чергу включити їх до освітнього процесу. Право на навчання має кожна людина, незалежно від віку, статі, фізичного стану здоров'я, і саме класи з інклюзивною освітою надають таку можливість кожній дитині [12, с. 11]. Головною ціллю даної інклюзивної освіти є створити емоційно-когнітивну модель для «особливих дітей», мається на увазі що не потрібно жаліти дитину, бо тим самим вона ще більше замикається в собі, вважаючи, що вона не така як усі, а навпаки проявляти турботу, певну емпатію, тактовність та чуйність, і що є найголовнішим – це ставлення як до рівноправної людини.

Задля досягнення головних цілей інклюзивної освіти, необхідне створення належної організації та правильної методики психолого-

педагогічного супроводу, як викладачів, так і батьків. Така організація навчання забезпечить незалежність дітей з особливими потребами та збільшить рівень їх адаптованості у соціумі. Беручи за основу особистісний підхід до кожної людини, даний психолого-педагогічний супровід представляє собою комплекс інтелектуальної, розвиваючої, динамічної та корекційної допомоги згідно з індивідуальними потребами всіх учнів [7, с. 67]. Тобто основними моделями інклюзивної освіти є пріоритет індивідуальності кожного учня, постійний «неперервний» супровід та всебічна дисциплінарність.

Організація інклюзивної освіти потребує співпраці фахівців, для кожного з яких відведена певна роль у навчанні, детального планування освітнього процесу і високо кваліфікаційної підготовки. Дана освіта фокусується на досягненні головної мети – підготувати людину з особливими потребами до самостійного життя, але потрібно не перетнути цю межу надмірної опіки та піклування, інакше дитина не буде розвивати свою автономність, а навпаки позбудеться її [17, с. 45]. Задля досягнення результату, необхідно змінювати методики, організацію навчання, матеріали, дивайси – те, за допомогою чого необхідно задовольнити потреби учнів, визначити рівень їх здібностей, виокремити їх інтереси та інші відмінності, що відрізняють їх одне від одного. Такі зміни в організації навчання приходять в дію через психолого-педагогічний супровід, самосвідомість та рівень професійної підготовки викладача.

Професійна самосвідомість – є необхідною складовою професійних навичок викладача інклюзивної освіти, в той час як комплекс з професійної та особистої самосвідомості – є найголовнішою умовою для роботи в класах з інклюзивною освітою [10, с. 89]. Тобто викладач з високим професійним рівнем повинен володіти наступними характеристиками – це компетентність, спрямованість та вміння адаптуватися, окрім цих навичок викладач, звісно, повинен також володіти так званими «софт скілс». Спрямованість забезпечує викладачу домінуючу позицію в умовах навчання, що спонукає учнів

рівнятися та слідувати його правилам; щодо компетентності можна констатувати, що теоретичні знання повинні бути застосованими на практиці, під час спілкування; вміння адаптовуватися означає комплекс наступних особистісних характеристик – емоційність, поведінковість та гнучкість.

Взагалі-то викладач з високим рівнем професійної підготовки повинен мати власний досвід у складанні проектів, розробці поурочних планів відповідно до віку, класу, інтересів учнів, при цьому застосовувати креативність, щоб досягнути більшого результату, а також необхідний досвід у адаптуванні матеріалу під час навчання дітей з особливими фізичними потребами [5, с. 27-28].

Як було згадано вище, інклюзивна освіта – це комплексне поєднання фахівців з різних галузей знань, це вчитель-дефектолог, вчитель-логопед, педагог ЛФК, соціальний педагог, ментор, але в першу чергу – психолог. Він займає провідну роль у створенні цілісної системи навчання, яка об'єднує дітей з різними типами розвитку, акцентуючи увагу на дітей з атиповим розвитком. Тобто, викладач-психолог надає безперервний супровід як дітям, так і їх батькам, але насамперед вчителям, з приводу адаптування до нових челенджів їх професії.

Отже, даний психолого-педагогічний супровід є одним з сучасних методів організації навчальної роботи і зумовлює швидку адаптацію дітей з особливими потребами, а педагогу в свою чергу надає можливість збільшувати рівень власної самосвідомості, та розвивати як професійні так і особисті його якості.

1.3 Сучасні підходи до організації роботи

Запорукою досягнення поставлених цілей у класах з інклюзивною освітою знаходять своє застосування наступні підходи:

1. Командний підхід
2. Супровід (співпраця) батьків
3. Адаптація у дитячому соціумі

4. Персональні потреби кожної дитини

Як було згадано вище, інклюзивна освіта містить в собі комбінацію співпраці професіоналів, фахівців, родини та учня насамперед [6, с. 10-11]. Всі спеціалісти виступають в ролі помічників та партнерів з розвитку дітей. Під час навчального процесу, а також поза межами класної кімнати, у класах з інклюзивною освітою має бути створена безперервна підтримка, за якою можуть звернутися як батьки, так і діти. Вся освітня команда ставить ціль – взаємодопомоги, обміну знаннями та власним досвідом, застосування різних видів ресурсів\дивайсів. Діти з атиповим розвитком повинні реалізувати власні потенційні можливості та бути підготовленими до самостійного життя у соціумі.

Команда професіоналів – це спеціалісти своєї справи, робота яких тісно пов'язана один з одним, що є більш ефективним, аніж робота наодинці. Риси такої командної роботи наступні:

1. Остаточне рішення щодо організації та методів викладання приймаються командою, відповідно відповідальність несуть всі члени команди;
2. Батьки, в першу чергу, висловлюють власну думку стосовно запропонованих методів;
3. Кожен професіонал важливий для команди, всі мають однаковий статус у межах колективу;
4. Методика викладання різних дисциплін інтегрується під час створення навчального плану, відповідно до кожного індивіда.

Будь-яка освіта, не лише інклюзивна, приділяє увагу батькам, як головним вчителям, які впливають на дитину, як на особистість [16, с. 17, 27, 30]. Саме інклюзивна освіта, розробляє такі плани та методики, які б могли застосовуватися не лише в класах, а й в домашніх умовах, наголошуючи, що навчальний процес вдома більш ефективніший на початковому етапі формування особистості у дитини. Оскільки Нова Українська школа запровадила закон щодо залучення дітей з особливими фізичними потребами

до загальноосвітніх установ, співпраця з батьками сімей стала більш значимою. Під час викладання у класах з інклюзивною освітою необхідно враховувати пріоритети родин та потреби дітей [16, с. 6]. В свою чергу, батьки повинні бути готовими для постійного тісного контакту з усією командою задля розробки нових методик організації такого навчання, адаптації, створення навчального середовища. Тобто, при створенні організації навчання, викладачі орієнтуються на пріоритети родини та застосовують наступні принципи:

1. Родина є постійною складовою життя дитини, в той час як викладачі змінюються;
2. Безперервний тісний контакт педагогів з родинами;
3. Чесний та відкритий обмін інформацією стосовно дітей з боку викладачів, і насамперед з боку батьків;
4. Освітній заклад надає систему послуг основою яких є регулярна емоційна та психологічна підтримка батьків;
5. Увага, що приділяється унікальності кожної родини, відповідно розробка таких методик, які б відповідали таким вимогам, як скоординованість, доступність, адаптованість та комплексність, та знаходили своє застосування у домашніх умовах.

Запорукою вдалого організаційного процесу, що зумовлений різними потребами, здібностями, рівнем розвитку, інтересами учня, – є зміна методів навчання, освітнього середовища, матеріалів, що в свою чергу застосовуються через адаптацію та модифікацію навчання. Різниця між цими ключовими поняттями є в тому, що адаптація змінює характер викладання, при цьому не змінюючи зміст та поняття навчального процесу, а модифікація – змінює і характер викладання інформації, і зміст, і поняття навчального процесу в цілому [17, с. 29-30].

Насамперед мова йде про дружелюбну атмосферу у класі, де навчаються діти з різними типами розвитку, викладачам необхідно підтримувати один одного, застосовуючи новітні стратегії та підходи

навчання. Ефективність підвищується якщо у класі панує невимушена, доброзичлива атмосфера, де увага приділяється абсолютно кожному її учаснику. Викладач повинен так створити процес навчання, аби почуття тривоги назавжди покинуло учнів і вони почувалися спокійно під час залучення до навчального процесу [14, с. 67, 91]. Взаємодія вчителів з учнями, дітей між собою, в різних умовах, за різних обставин – зближує учнів, підвищує рівень їх впевненості, прихильності один до одного, усвідомлення того, що кожен учасник рівноправний та відіграє важливу роль у створенні колективу, класу.

Щодо задоволення персональних потреб кожної дитини, викладачам необхідно приділити увагу створенню індивідуальних навчальних планів, що містять деталізовану інформацію про учня, про рівень його розвитку, про його пріоритети, інтереси та послуги, які йому надаються. Тобто команда педагогів та фахівців розробляє комплексний підхід до кожної дитини, з урахуванням усіх особливостей [12, с. 154]. Батьки є найактивнішими учасники цієї команди, адже з їх думкою команда повинна рахуватися не роздумуючи. І вже індивідуальний навчальний план визначає послуги, якими буде користуватися дитина, визначає адаптації та модифікації, що виступають підґрунтям для подальшого планування освітніх годин.

Отже, беручи до уваги всі перелічені підходи, можна зробити висновок, що інклюзивна освіта – це комплекс викладачів та фахівців, які надають безперервну підтримку дітям з особливими потребами та їх батькам.

РОЗДІЛ 2 ПРАКТИКА ВИКЛАДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

2.1 Навчально-виховний процес Марії Монтесорі

Марія Монтесорі – педагог, викладач, лікар, яка розробила власну методику викладання. Суть її методики полягає у вільному розвитку дітей, головним пріоритетом під час навчального процесу є «ніяких парт». Тобто є маленькі стільчики, якщо дитина хоче – вона сидить, є килими, якщо дитина хоче – вона лежить, якщо хоче – йде до туалету, хоче – їсть бутерброд. На перший погляд може здаватися, що це не навчальний процес, але Марія Монтесорі стверджує, що саме такі умови навчання забезпечують всебічний розвиток дітей з особливими потребами [14, с. 26-28].

За роки навчання у різних європейських закладах, Марія Монтесорі відкрила декілька явищ, ще відомі під назвою «феномени Монтесорі», що стосуються саме інклюзивної освіти у межах дошкільних закладів, шкіл. Перше явище – *поляризація уваги*, це стан дитини, під час якого вся її увага зосереджена на певному предметі, грі, найважливішим в даному явище є тривалий час, протягом якого дитина концентрується на розпочатій справі [5, с. 11-13]. Цікаво, що зовнішні фактори ніяк не впливають на процес, тому що для дитини важливі лише ті дії, які вона безпосередньо виконує. Дане явище Монтесорі характеризує як засіб, за допомогою якого дитина стає більш уважнішою, спокійнішою та більш зосередженою.

Друге явище – *абсорбуюча психіка* або ж «*вбираюча свідомість*», суть полягає у поглинанні всього, що надає зовнішній світ, безперервно, нефіксовано, некритично (звідси ми знаємо метод заучування слів, коли людина оточує себе стікерами з написаними словами, це явище знайшло своє застосування саме у вивченні мов); тобто дитина абсорбує всю інформацію

без виключення, не розуміючи, що добре, а що ні, що є правильним, а що є помилковим.

І третє явище – *чутливі фази* або ж «*сенситивні періоди*», Марія Монтессорі констатує той факт, що у житті кожної дитини наявні моменти підвищеної чутливості, що є найбільш сприятливими для абсорбування будь-якої інформації [17, с. 15-17]. Найцікавіше те, що таке може трапитися лише раз у житті, тобто воно не може повторюватися щоденно, щомісячно, щорічно. Наприклад, дитина побачила сніг і починає ловити, чи торкатися його; дитина побачила калюжу, які зацікавила її і вона починає її досліджувати. Тому Монтессорі наголошує, що якщо дитина матиме змогу одразу ж проекспериментувати з даним явищем чи предметом, одразу ж починається процес поглинання знань, причому без жодних зусиль. Таке явище також підходить до вивчення мов, але яким чином? Більшість іграшок у сучасному світі на англійській мові, тобто написи на іграшках незрозумілі багатьом дітям, але показавши дитині іграшку та зацікавивши її цим написом, можна вивчити декілька нових слів чи навіть фраз [4, с. 44]. Але важливий момент для батьків\вчителів – ні в якому разі не можна прогавити цей період чутливої фази, бо є ризик, що наступного разу може не виникнути, або ж цей процес буде набагато складніше відбуватися. Головною задачею батьків\вчителів – є помічати такі фази у розвитку дитини та бути провідником у новий світ, адже стан зацікавленості не можна викликати штучно.

Марія Монтессорі вважала, що дитинство є певною сходинкою до дорослого життя, але для цього є дві необхідні умови: розвиток дитини полягає у її навколишньому середовищі, у людях та речах, які її оточують, а також свобода – від якої залежить швидкість зростання дитини. Якщо та чи інша умова відсутня, тоді розвиток гальмується, або ж зовсім припиняється [11, с. 96]. . Тому головним пріоритетом є свобода дій, де дитина не матиме відчуття приниження за певні успіхи у навчання, її поведінку не будуть порівнювати з іншими, її не хвалять та не карають, а

просто навчають самостійно та об'єктивно оцінювати себе та свої можливості, пристосовуватися до соціуму та співіснувати з іншими.

Свої методи Монтесорі почала застосувати у дошкільних закладах, вони базувалися на свободі вибору навчального матеріалу, який би влучно підходив до внутрішніх потреб учнів. Але звісно, роль вчителя була необхідною, педагогічно виправданою, задля досягнення певних цілей та для задання відповідного напрямку. Монтесорі розробила цілу низку дидактичних матеріалів, наголошуючи на тому, що дитина повинна самостійно користуватися ними. Девізом її системи є фраза «Допоможи мені це зробити самому». Тобто створивши дидактичне середовище, з метою викликання сенситивних періодів, дитина потрапляє у таке середовище і починає самостійно розвиватися, вчиться самоосвіті, самовихованню. Наприклад, дитина бачить перед собою предмет, він її зацікавив, вона починає його досліджувати на практиці, перед дитиною стоїть задача, як ним користуватися, вона намагається застосувати різні методи, виправляючи та корегуючи власні помилки, тобто дитина вчиться, сама не помічаючи цього. Дидактичний матеріал має на меті дві цілі – пряму та непряму, розглянемо це на прикладі уроку англійської мови : пряма ціль залежить від дитини, тобто як вона, наприклад, побудує різнокольорову піраміду, яка складається з різнокольорових кілець, кольори яких підписані англійським відповідником; непряма ціль більш спирається на вчителя, що придумав цю піраміду і які цілі він мав на меті, складаючи дану піраміду з різних кольорів, різних по розміру кілець. Тобто дитина несвідомо вивчає назви кольорів англійською, підбираючи при цьому розміри кілець, вона вчиться координувати свої рухи, її увага концентрується на певний період часу, тим самим готується до вивчення математики.

Отже, мета викладача згідно з системою Монтесорі – обрати правильний шлях та помітити інтерес дитини, допомогти йому проявитися, при цьому зберігаючи підхід до кожної дитини, як до особистості.

2.2 Реалізація інклюзивної моделі М.Монтессорі

Марія Монтессорі запровадила у світ освіти таку методику, яка надзвичайно важлива для формування особистості, дана методика відкрила світу можливості навчання дітей, при цьому не нехтуючи їх дитинством. Вже в ті роки було важливим те, що багато дітей виростили інтровертами, тобто задачею було збільшити кількість екстравертів, не зачіпляючи особистість дитини [13, с.19-20]. Тобто дана методика дозволяє «рухатися» дитині вільно, відповідно до її інтересів, потягів до природи, зі своїм баченням навколишнього світу та соціального середовища. Задача педагога – надати дитині автономність у виборі та організувати середовище для навчання належним чином.

Дана система повністю протилежна стандартній освіті, де вчитель кричить на дітей, через погану дисципліну під час занять, читає нотації та дратується на кожному кроці. Педагог заміняє дидактичний матеріал, яким в свою чергу керує педагог. На даному матеріалі будується вся система Марії Монтессорі, розглянемо це на ході фрагменту звичайного «уроку» англійської мови у середньому навчальному закладі, але у школах системи Монтессорі «уроків» немає, це звичайне корисне проведення часу. Даний фрагмент уроку англійської мови являється стандартом, тобто немає різниці яка вікова категорія дітей у школі чи який клас, дана процедура знаходить своє застосування на заняттях щоденно.

Кожен новий день у школах Монтессорі починається з «кола», це таке собі привітання, яке триває близько 15-20 хвилин. Атмосфера навіює спокій та умиротворення, зазвичай на фоні грає легка музика (зазвичай музика іноземних виконавців, це допомагає занурити дітей у «живе середовище англійської мови»), але іноді сам вчитель може грати на якомусь музичному інструменті, це в свою чергу заохочує дітей до пізнання нового. Задача «кола» – привітатися "*Greetings*", дізнатися як справи в кожного члена групи "*How are you doing?*" (слід пам'ятати, що групи в школах Монтессорі невеликі, по 3-5-ро дітей в групі), обговорити якісь щоденні справи учнів

“*Daily routines*”. Після цього, діти обираються самі для себе те, чим би їм хотілося займатися саме зараз, в них є вибір, це може бути читання чи аудіювання, письмо чи граматика, обмежень немає, навіть мультфільми знаходять своє застосування на таких заняттях («Свинка Пеппа» \ “*Peppa Pig*”, «Ведмежа» \ “*Little Bear*”, “В зоопарку» \ “*At the Zoo*”). Педагог, звісно, присутній під час занять, хтось з учнів може запитати про допомогу або просто захоче поспілкуватися з викладачем. З часом, кожен учень показує роботу, яка була ним виконана, а вчитель в свою чергу повинен дати фідбек, але найцікавішим є те, яким саме повинен бути цей фідбек.

Як «уроків» так і «оцінок» в школі Монтесорі немає, звісно викладач повинен виразити свою думку щодо виконаної роботи учнем, але у якомога м’якій мірі, також дитина має вчитися оцінювати сама, як це цитувала сама Марія Монтесорі: «*Чим раніше дитина навчиться оцінювати себе сама – тим краще буде для неї самої*». Багато вчителів запитують щодо оцінювання, пояснення нових тем, перевірки домашнього завдання – це все стандартна система звичайної середньоосвітньої школи, дана система навчання базується на стовідсотковій довірі учням, на їх інтересах та потягах. Тобто неможливо побачити дитину біля дошки, яка боїться, що зараз вчитель задасть перекласти таку фразу, яка незнайома учню, чи неможливо почути як вчитель задає домашнє завдання та «погрожує» самостійною роботою наступного дня; або ж пояснення нової жахливо незрозумілої теми герундія чи інфінітива.

Кожен учень має власний записник свої досягнень “*Dairy Achievements*”, тобто те, чого він навчився за день проведений у школі, чи те, чим він пишається, це можуть бути врази типу: «Я вивчив нову ідіому» або «Я навчилася виражати свої думки у минулому часі *Past Simple*».

Як і на початку дня, так і в кінці кожен учень розповідає про свої досягнення за день у «колі», відбувається дискусія між учнями у групі, вони можуть по-різному реагувати, тобто вирішити чи це правда так відбувалося чи ні, і вже після цього учень ставить відмітку «виконано».

Якщо розглядати старших по віку учнів, тоді протягом дня учні задіяні в ще одному фрагменті «уроку», це атмосфера, обкладання, предмети того уроку, який викладач планує ознайомити дітей. Звісно, це не відбувається у стандартному уроці, такому як вчитель розповідає нову тему біля дошки, і наступного уроку діти пишуть тест на те, як вони засвоїли викладений матеріал. Даний фрагмент також займає близько 20-30 хвилин, він дістав назву «дидактичне коло» \ *“Didactic Circle”*. Під час даного заняття. Педагог допомагає систематизувати знання учнів щодо того чи іншого предметі, обговорити певні поняття, осмислити термінологію з відповідного предмету та просто спілкуються на теми, що тісно пов’язані з матеріалом вивчення.

Матеріал вивчення створюється спеціально педагогом-методистом, за програмою, що відповідає формування логіки в учнів. Кожен член групи має три зошити по наступним інтегрованим предметам: космічне виховання (базується на навколишньому середовищі), математика та рідна мова (іноземні мови теж присутні, але вже на більш продвинутому етапі інклюзивних шкіл).

Заповнюючи їх один за одним, учень мовби добудовує логіку вивчення предмета, переводить матеріальне в абстрактне, уточнює й систематизує свої знання. Така система спеціально була створена системою Марії Монтесорі, щоб учень мав змогу вибудовувати логічний ланцюг, потім застосовувати це на практиці, через абстрактне в матеріальне, і вже потім уточнює набуті знання.

Щодо викладання предмету «космічне виховання», педагоги дійшли висновку, що необхідно залучати дітей до вивчення матеріалу через призму навколишнього середовища, більш того у двох площинах. Горизонталь – пов’язана зі зміною пір року і відповідно зміною життя людей та тварин; вертикаль – життя у космосі, вивчення невідомого простору по частинкам, що у результаті дає єдину картину. Тобто через «космічне виховання», педагоги заохочують дітей до вивчення нового, невідомого через різноманітні досліді з субстанціями, властивості різних речовин. Відомо, що

у дітей викликають інтерес яскраві предмети, м'які іграшки, різнокольорові фломастери, але за допомогою наочності, що застосовується на уроках шкіл Монтезорі, учні швидко перемикаються на живу природу, де можна побачити та доторкнутися до тварин, рослин, одним словом – живої природи.

«Космічне виховання» – це інтегрований предмет, тому система шкіл Марії Монтезорі розробила цілу низку матеріалів для вивчення даного предмету. Це друковані матеріали під назвою «Дякую тобі, Планета Земля», які можуть знайти своє застосування як в школах, так і вдома. Даний матеріал включає в собі картки рукописом/курсивом та буклет (Додаток А). Їх можна використовувати в будь-яку пору року, щоб зосередити увагу учнів на тому, що потрібно виражати вдячність нашій Планеті Земля, тим самим вивчаючи те, чим вона багата.

Офіційний сайт *livingmontessorinow.com* представляє тематичні матеріали для вивчення іноземних мов, в частості англійської мови, разом з цим додає до матеріалів низку методик та підходів їх використання (хоча для їх використання не потрібно бути вчителем Монтезорі). Дані матеріали високої якості; на картках зображені реалістичні фото, щоб підкреслити реальність; зазвичай у матеріалах шкіл Монтезорі, педагоги використовують традиційні кольори, такі як червоний для приголосних та синій для голосних; малі літери завжди підкреслені, бо дитина завжди швидше вчить саме великі літери, які простіше запам'ятати, тому діти, як правило, прибирають вже відомі їм великі літери, зосереджуючи свою увагу на малих літерах.

Кожен буклет включає в собі 60 карток на певну тематику з реалістичними зображеннями та рукописними реченнями знизу картки на англійській мові та з перекладом даного виразу на зворотній стороні. Тему можна обрати відповідно до ваших намірів, це може бути: річки, океани, моря, тварини, птиці, тобто близько 30-ти різноманітних тем (Додаток Б). Також до буклету та карток входить інструкція з використання даного матеріалу. Наприклад, перед застосуванням даного матеріалу, можна

влаштувати прогулянку з дитиною, назбиравши в саду чи в лісі саме ті квіти, які надруковані на картках з теми *“Thank you for Flowers”* «Дякую тобі за Квіти». Квіти поставити у вазу або ще краще, створити сенсорну пляшку з квітами, щоб це слугувало переходом від абстрактного (карток) матеріалу до наочного (живі квіти). Назва *“Thank you for Flowers”* «Дякую тобі за Квіти» написана знизу картки на англійській мові, але пунктиром, тобто дитина повинна охайно написати дане речення, тим самим вона згадує англійські літери, не виходячи за межі пунктиру. По-перше, дитина утворила речення згідно з структурою англійської мови, використовуючи букви та слова. По-друге, вона слідувала пунктиру, щоб написати дане речення (Додаток В).

Отже, граючись, дитина вчиться. Звісно це не примусово, бо дитина зацікавлена у пізнанні природи. Це саме можна робити з картками іншої теми, наприклад, *“Thank you for the Rocks”* «Дякую тобі за скелі» чи *“Thank you for the fruits”* «Дякую тобі за фрукти». Система Монтесорі у класах з інклюзивною освітою внесла лише позитивний вклад, тому своє застосування вона знаходить досі, ставлячи на меті інтеграцію.

2.3 Організація уроку англійської мови в початковій школі за педагогічною системою Марії Монтесорі

Дана модель уроку була перейнята студентами-практикантами (у майбутньому викладачами іноземних мов) у Канадській школі Марії Монтесорі, студенти брали участь у програмі по обміну волонтерами-викладачами *CWY “Canada-World-Youth”*. Вони мали можливість відвідувати уроки в Монтесорі школі та поринути в систему викладання іноземних мов у нетипових для України методах. По приїзду, студенти-практиканти застосували дану методику під час викладання іноземної мови.

Розглянемо дану методику викладання на прикладі уроку англійської мови для дітей 3-4 класів, наголошую на тому, що учні вже мали певні знання з даного предмету.

План-конспект уроку англійської мови

Тема: «Four Seasons of the Year»

Клас: 3

Тип уроку: урок-номенклатура

Мета уроку:

Навчальна – ознайомити з новою лексикою на тему «Four Seasons of the Year»; активізувати вже набуті знання з даної теми; використовувати знання у діалогічному та монологічному мовленні; розпізнавати предмети вивчення та його якості, в даному випадку – пори року, погодні умови.

Розвиваюча – асоціювати сенсорне сприйняття з назвою, тобто наочні матеріали пір року (осінь – жовте листя, літо-ягоди, весна – квіти, зима – санчата); сприяти розвитку уяви учнів, здатність до імітації; сприяти самостійній пізнавальній функції в процесі навчання; розвивати фонематичний слух.

Виховна – через вивчення англійської мови ознайомити учнів з світовою культурою; звернути їх увагу на національні відмінності; навчити учнів сприймати себе як громадянина України на міжнародній арені.

Методи навчання: від загального до конкретного, від цілого до деталей; класифікація; пробудження уяви дитини; допомога в вивченні вибраної теми на основі самостійної діяльності з дидактичним матеріалом; фронтальне вивчення, робота в групах, особливо при вивченні англійської мови.

Хід уроку

Організаційна частина уроку.

(спокійна атмосфера, на фоні грає класична музика).

Привітання та повідомлення теми уроку.

1. Етап: “Circle-check” \ «Обговорення в колі»).

Teacher: Good morning, children. How are you today? How is your mood today? Please, tell your classmates! What are your wishes today?

Children: Good morning, I am fine. My mood is perfect. I want to learn more about season.

Teacher: Perfect! Today we will have unusual lesson, the topic of our lesson is «Four Seasons of the Year», and you will be able to touch to each season of the year. Let's play a game. We are foreigners and we live in different countries, we can speak only English, we want to tell each other about the season that is in our country today, then we will talk about the weather. You can use such phrases:

- I live in ...
- I am Ukrainian\Canadian\Dutch ...
- The season in my country is ...
- The weather in my country is ...
- I like ...
- It is ... and ... season ...
- The sky is ...
- ... are hot months.
- ... are rainy months.
- Rainy\sunny\warm\foggy\moldy\windy\snowy\gloomy\stormy\sleetin
g\frosty...

Фонетична\мовленнєва зарядка:

Teacher: Children, let's practice sound [eɪ]

Rain, rain, go away,

Come again another day,

Little Johnny wants to play,

Rain, rain, go away.

2. Етап: введення нової лексики, лексична робота, за основу взятий дидактичний матеріал.

Teacher: Guys, let's play a game. Here you can see a Magic Tray with markers and cards. On the cards you can see pictures with their translation on the other side of the card. You have to decide what month the season consists of; then you have to paint month according to the season (spring – green, summer – yellow,

winter – grey, autumn – orange); you can use headphones to listen to song of seasons.

Закріплення нового лексичного матеріалу: гра під назвою «What is this?», знову ж з використанням дидактичного матеріалу – чарівного мішечка з флеш-картками. Учні по черзі витягують з мішечка картки, запитуючи у сусіда по колу *What is this?*.

3. Етап: розвиток навичок письма та аудіо сприйняття англійської мови. Учні слухають пісню про пори року та про погодні умови. Потім знову збираються в колі “*Circle-check*” і обговорюють, що дізналися нового, аналізують власні досягнення. Дидактичний матеріал, з яким діти знову знайомляться – зошит-досягнення або “*Achievements-notebook*”. В зошиті є дві колонки: *What I know... / What I want to know...* Діти записують свої досягнення за урок.

Підведення підсумків уроків.

Teacher: I hope our lesson was interesting and very useful for you, guys. Thank you for your attention. Our lesson is over, good-bye! Take care.

«Уроки-номенклатури» за педагогікою Монтессорі велику увагу приділяють саме повторенню\закріпленню вивченого матеріалу, тому що повторюючи, викладач розширює знання учнів, додаючи поступово новий матеріал. Тому ми бачимо на фрагменті вищезазначеного уроку, що нова лексика застосовується, але її небагато, також небагато нових конструкцій для побудови речень. Відомо, що дитина може вивчити та засвоїти в день від 5 до 7 нових слів, тому щоб не перевантажувати учнів, нова лексика надається в невеликому обсязі.

Даний урок був розроблений для дітей 3-4 класів, вікова категорія – 8-10 років, тривалість уроку – 45хв., (як буде зазначено пізніше, що це є великим мінусом під час занять такого типу, часу недостатньо для опрацювання, необхідно переривати інтерес учнів, щоб закінчити заняття). Тема уроку присвячена порам року та місяцям, звісно, за основу даного

фрагменту були вже набуті знання учнів за попередні уроки. Урок відбувався у три етапи.

Перший етап – це привітання, так зване “Circle-check” \ «Обговорення в колі», учні розповідали як йдуть їх справи (How are you?), обговорювали настрої один одного (What is your mood today?), які бажання вони мають щодо уроку. Учні виражали свої думки за допомогою простих речень-кліше, саме це і заохочує її для подальшого вивчення мови. Щоб зануритися у середовище англійської мови, педагог вигадує гру згідно якої учні є іноземцями, які хочуть розповісти про погоду в тому регіоні, де вони мешкають, але це вони можуть зробити лише на англійській мові. Даний метод допомагає учням презентувати себе, як мешканця своєї країни, розвиває уяву про інші національності та підштовхує до самоаналізу. Педагог під час дискусії спостерігає за учнями, але не приймає участь в обговоренні, допомагає лише тоді, коли необхідно.

Другий етап включає в себе роботу з дидактичним матеріалом, так як учень має право вибору, матеріалів під час занять є безліч, в даному випадку це магічна дошка з маркерами та флеш-картами, різнокольорові олівці, навушники та аудіо-посібник для прослуховування відео\аудіо. Однак не потрібно забувати про те, що учень в класі не один і має зачекати, у випадку, якщо інший учень використовує даний матеріал. Викладач спостерігає за роботою учнів, може індивідуально допомогти учню.

Третій етап присвячений аналізу вивченого матеріалу, учні знову проводять “Circle-check” \ «Обговорення в колі» і діляться один з одним про власні досягнення. Наприкінці заняття, учні записують у свої записники те, що вони вивчили і те, що вони хочуть вивчити.

Отже, після даного фрагменту заняття з англійської мови, можна констатувати той факт, що заняття направлені на розвиток самонавчання, інтересу до нового а найголовніше, до самоаналізу власних досягнень. Індивідуальний підхід, звісно, підвищує рівень ефективності даної методики Монтессорі.

ВИСНОВКИ

Інклюзивна освіта є модерним соціальним устроєм у здобутті освіти дітьми з фізичними вадами здоров'я. Концепцією даного устрою є – всі діти є цінними та важливими для суспільства. Така освітня платформа, дає користь не лише дітям з особливими освітніми потребами, а й дітям, членам родин в цілому. Адже діти обмінюються досвідом один з одним, а це в свою чергу сприяє розвитку когнітивізму, більш високого рівня конструктивізму, а перш за все бехейвіоризму (поведінці). Діти з типовим рівнем розвитку демонструють роль поведінки у суспільстві, що мотивує дітей з особливими освітніми потребами використовувати отримані знання та навички, застосовувати їх, а також знаходити спільну мову з однолітками, налагодження відносин між ними. В свою чергу, діти з типовим рівнем розвитку вчаться з розумінням ставитися до людей з особливими потребами, стають більш толерантними та готовими допомогти в будь-якій ситуації.

Головна мета викладача згідно з системою Монтесорі – обрати правильний шлях та помітити інтерес дитини, допомогти йому проявитися, при цьому зберігаючи підхід до кожної дитини, як до особистості. Базисом занять є дидактичний матеріал, що переслідує дві цілі – пряму (залежить від учня) та непряму (залежить від педагога).

Виявлено, що інклюзивна система має лише позитивний вклад в систему освіти, це було розглянуто на прикладі уроку англійської мови для дітей 3-4 класів у Канадській школі Марії Монтесорі, звідки наші студенти, які брали участь у програмі по обміну волонтерами-викладачами *СWУ* “*Canada-World-Youth*”, перейняли дану модель викладання та застосували її

в українських школах. Результат виправдав очікування, учні опанували знання згідно обраних тем, не втративши при цьому інтерес до вивчення англійської мови.

Я, Кострюкова Валерія Олександрівна, своїм підписом засвідчую, що моя дипломна робота «Організація навчання англійської мови в класах з інклюзивною освітою» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. При написанні роботи я дотримувалась принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Формування готовності педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання / Л. Антонюк // Нова пед. думка. – 2010. – № 1. – С. 121-123.
2. Бовкуш К.П. Основні засади формування інклюзивної компетентності педагога / К.П. Бовкуш // Молодий вчений. – 2014. – № 7 (10). – С. 156-160.
3. Бондар Т.І. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти / Т.І. Бондар // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7 (41). – С. 153-162.
4. Борисова З., Семерткова Р. Спадщину Марії Монтессорі – сучасним дошкільним закладам. // Дошк, виховання. – 1996. – №5. – С. 17, 68.
5. Будник О. Б. Інклюзивна освіта: навчальний посібник для студентів спеціальності «Початкова освіта» / О. Б. Будник. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2015. – 152 с.
6. Вісник Монтессорі : Ювілейний випуск / В.З.Горюнова, Т.П.Михальчук, Н.В.Прибильська. - К., 2007. - 169 с.
7. Глазунова Л. Золоті зерна «буржуазної» педагогіки зійшли і на нашому ґрунті: Школа Монтессорі // Освіта. – 1993. – 8 квітня.
8. Глазунова Л. «Чистий тин» з національними ознаками: Школа Монтессорі // Освіта. 1993. – 16 квітня.
9. Городня О. Без покарань і заохочень вчать діти в єдиному поки що в Україні навчальному закладі – школі Монтессорі. // – 1997. – №2. С. 11, 12.
10. Гречко Л.М. Формування готовності учасників навчально-виховного процесу школи до інтеграції дітей з психофізичними вадами / Л.М. Гречко // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 159-167.

11. Даніелс Е. Р. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. – Львів, 2000. – 255 с.

12. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання англійської мови в інклюзивному класі : навч.-метод. посіб. / Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко. – К. : Видавн. група «А.С.К.», 2012. – 360 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

13. Дичківська І.М., М. Монтенссорі:теорія і технологія. : Підручник / І.М.Дичківська, Т.І.Поніманська - К.: Видавничий дім «Слово», 2006. - 304с.

14. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка : путівник для педагогів : навч.-метод. посіб. / А. Колупаєва, О. Таранченко ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : [АТОПОЛ], 2010. – 96 с.

15. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К. : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с.

16. Іванова І.Б. Організація соціально-педагогічної та психологічної допомоги інвалідам у системі соціальних служб для молоді. // Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. – К., 1995. – С.28-32.

17. Казачінер О.С. Інклюзивний підхід до навчання іноземної мови / О.С. Казачінер. - Х.: Основа, 2016. - Вип. 1 (157). - 95 с. - (Б-ка журналу «Англійська мова та література»).

18. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

19. Колупаєва А. А. Навчальний курс «Вступ до інклюзивної освіти» / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова. – К., 2010. – 19 с.

20. Левківський М., Микитюк О. Історія педагогіки: Навч. посібник / За ред. М.Левківського.- Харків:ОВС, 2002. - 240 с.
21. Методичні рекомендації щодо роботи з дітьми із особливими потребами: посібник для практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів, батьків / Олійникова Н.Д., Дудченко Л.О., Кудлай С.В – Первомайськ, 2011. – 136 с.
22. Удич З. І. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник / Зоряна Удич ; ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Прінт-Офіс, 2015. – 380 с.
23. Шевцов А.Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я: Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету, Серія соціально-педагогічна, Вип. VI. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 337-342.
24. Salisbury, C., Palombaro, M., & Hollowood, T. (1993). On the nature and change of an inclusive elementary school. *JASH*, 18(2): 75-84.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD, Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages: Policies, Statistics and Indicators, OECD Publishing, Paris, 2007
2. UNESCO, Policy Guidelines on Inclusion in Education, UNESCO, Paris, 2009
3. UNICEF, The State of the World's Children: Children with Disabilities, UNICEF, New York, 2013
4. United Nations, Convention on the Rights of Persons with Disabilities, United Nations, New York, 2006
5. World Education Forum, Incheon Declaration. Education 2030: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all, Incheon, Republic of Korea, World Education Forum, 19–22 May 2015, 2015

ДОДАТКИ

Додаток А

Thank You for Planet Earth (or Thank You, Planet Earth) Mindfulness Cards and Booklet

in Manuscript or Cursive

LivingMontessoriNow.com

Додаток Б

Thank you for fast animals.

Thank you for big animals.

Thank you for slow animals.

Thank you for small animals.

© Living Montessori Now

© Living Montessori Now

Thank you for sandy beaches.

Thank you for wind.

Thank you for cliffs.

Thank you for birds that fly.

© Living Montessori Now

© Living Montessori Now

Додаток В

LivingMontessoriNow.com